

אישים וספרים

הרב אברהם בנדיקט

ר"מ בשיבת, מחנה אברהם בני ברק

הגדת מהר"ל או אגדת מהר"ל

בשנת תרס"ה הופיעה לראשונה בוורשא הגדה לפסח, מאדונינו מורנו ורבנו מעוזנו ורבן של כל בני הגולה אריה דבי עלאי וכו' גדול מרבן שמו הרב ר' יהודה ליוואי בר ר' בצלאל וללה"ה אב"ד ור"מ דק"ק פראג יע"א. הלא הוא המהר"ל מפראג.¹ המו"ל הרב יהודה יודל ראזענבערג מק"ק וורשא, מלפנים רב בק"ק טארלא, כותב בעמוד השער: „הוצאתו לאור פעם ראשונה ע"פ כתב יד ישן נושן הנמצא בבית עקד הספרים הקסרי דק"ק מיץ, אשר הגיע לידי וכו'".

מני אז נדפסה הגדה זו במהדורות רבות. פעמים נוספות ע"י המו"ל הנ"ל, ויותר מאוחר קנתה לה שביתה ומקום נכבד בין שאר ספרי המהר"ל שיצאו לאור לאחרונה בחטיבה אחת, וגם בתפוצה גדולה כספר בודד נכבד המפאר שולחנות סדר ברבבות אלפי ישראל. ולא זו בלבד אלא שהגדה זו הפכה לאסמכתא בעניני הלכה, ומורין כן בשם המהר"ל ואין פוצה פה², גם נלקטו ממנה פירושים וקיצורים והובאו בהגדות שונות. כמעט אין אדם שלא שמע מהגדת מהר"ל. ורבים מחבבין אותה במיוחד, להשתמש בה בליל הסדר. בהיות והגדה זו יצאה לאור מכתב יד, ואשר נתגלה רק בשנת תרס"ה, כשלש מאות שנה אחר פטירת רבינו המהר"ל, ובפרט שהגדה זו יצאה לאור בפעם הראשונה³ ללא כל הסכמה, הבה ונבדק אם אמנם הכת"י אוטנתי למהר"ל.

א.

נעתיק את הקדמת המו"ל אשר היא לבדה באה בעמוד השני של שער הספר ללא כל הסכמה, כאמור, ונציין בה כמה הערות וסימני שאלה: — המו"ל כותב שאת המקור של הכת"י אין להשיג בשום אופן, לשם מה היה לו לספר זאת אם אמנם ההעתקה אמיתית מאי נפקא מינה שאת הכת"י עצמו אין להשיג בשום אופן. המו"ל מיתמם בתחילה מי הוא זה המהר"י כץ שכתוב מפורש בהקדמת הכת"י שהוא חתנו של מהר"ל, ושוב מסיק שהוא חתנו של מהר"ל שכתב אחריו ברבנות פראג.⁴ את

- 1 הגדות עם לקוטים מפירושי של מהר"ל הופיעו פעמים רבות. בשם ארבעה עמודי כסף. מעזיראוב תקנ"ד. ובשם בית חורין — מיץ תקכ"ו ועוד שבע עשרה מהדורות בין השנים תקמ"א—תרכ"ח, בשם מעלה בית חורין. וכן בעשרות הגדות לוקטו פירושי של מהר"ל מספרו גבורות ה'. השינוי בהגדה שלפנינו, שהמו"ל הוציא לאור הגדה, שאת כל נוסחתה, הנהגותיה ופירושיה, חיבר מהר"ל עצמו, ונכתבה על ידי חתנו בשנת ש"ן.
- 2 ב„הגדה שלמה" מצטט ממנו, ומביא ממנו מקורות בעניני הלכה. בספר „ויגד משה" על מנהגי ליל הסדר, מצטט גם הוא פעמים מספר מהגדת מהר"ל.
- 3 במהדורות היותר מאוחרות, כאשר כבר נתקבלה הגדה זו בקהל, אז קבל המו"ל הסכמות ממו"צ בוורשא וממו"ל עתון רבני בוורשא. (לא מרבני וורשא המפורסמים!).
- 4 רבי יצחק ברבי שמשון כ"ץ, היה נין של רבי עקיבא הכהן הנקרא הנשיא מאויבן, אשר נתבקש

מוריה, שנה ארבע עשרה, גליון ג—ד (קנט—קס), סיון תשמ"ה

הגדת מהר"ל או אגדת מהר"ל קג

[אוצר החכמה]

ההקדמה הגדולה שלו הוא משמיט ומתנצל שאינה חשובה, אף, „שבמקומות מספר מתפלפל הרבה עם חותנו המהר"ל", כל זה אינו חשוב למו"ל להביא, כי הוא חס על הוצאות הדפוס, אבל את הוספת הנוסף משלו זאת כן מדפיס, תמוה!

המו"ל אינו מפרט כלל, מניין לו הכת"י ומי חתום עליו שהוא אמנם אמיתי, אלא מביא מכתב שאר בשרו בשם חיים שארפשטיין ומבקש מהקורא שמתוך המכתב כבר יבין מעצמו מקור הכת"י! במכתב כותב חיים שארפשטיין (אם בכלל הי' אדם כזה) שהכת"י ישן גושן נמצא מלפנים בבית עקד ספרים הקיסרי דפה ק"ק מיץ והגיע ליד דודי ז"ל, (איך הגיע? האם בספרית הקיסר נתנוהו לו במתנה?) יחד עם עוד כמה כת"י יקרי ערך מאד מאד! (הדוד כבר לא חי אז, הוא מתואר — ז"ל, וא"כ הכת"י באו לידי הדודן ואעפ"כ אי אפשר בשום אופן להשיגו!) הוא מסכים, לא להוציא לאור עולם עוד העתקה כזו לאדם אחר. כל זה מורה, על אדם המעוניין להסתיר את הכת"י המקורי, או את האפשרות למצא אי פעם כת"י זה גם רחוק מאד מהסברא שהספריה הקיסרית (אם בכלל היתה קיימת ספריה כזו במיץ) תעביר לידיים של איזה שארפשטיין או דודו כתבי יד נדירים. בפרט של מהר"ל, אישיות אשר גם קיסרים ואומות העולם העריכוהו והוקירוהו.

ב.

הבה ונראה, איזה כתבי יד נוספים, הגיעו לידי מר שארפשטיין. בשנת תרס"ט, הפתיע הרב ראזנברג את עולם היהדות בספר „נפלאות מהר"ל", המכיל ספורים מספורים שונים ומשונים על ה„גולם" שיצר המהר"ל ועל מופתיו ותעלוליו.

בעמוד השער הוא כותב: הספר הזה נכתב על ידי הגאון הגדול וכו' וכו' מוהר"י כ"ץ זצ"ל, חתנא דבי נשיאה של המהר"ל והיה ספון בהביבליוטיקה הגדולה דעיר מיץ (הספריה הפסיקה להיות קיסרית ונהפכה לספריה הגדולה) ואחרי חורבנה עוד לפני מאה שנה שנשדדה במלחמה (מענין! תוך ארבע שנים תרס"ה—תרס"ט, כבר הספיקה להתרבר). נפלו הרבה ספרים עתיקים וכתבי יד בידי עשירי העיר. (תמוה, איך לא פרסם אף אחד מכל הני עשירי, שום כתב יד ורק הרב רוזנברג, היחיד שנתמזל מזלו, לפרסם כתבי ידות משם!) והרבה יגעתי ועמלתי עד שמצאתי ידי להשיג העתקה הזאת וכו'.

בעמוד השני, מעיד חיים שארפשטיין שמכר את הספור הנעתק מכתב יד קודש הגאון הגדול מוהר"י כ"ץ חתנא דבי נשיאה המהר"ל מפראג ומספר על עוד כת"י של המהר"ל הנמצא תחת ידו.

הספר הופיע, כאמור, בשנת תרס"ט. מיד בשנה שלאחריה, בשנת תר"ע, הו"ל ר' מנחם עקשטיין מסיגעט, ספר בשם „ספר יצירה" ובו מוכיח מתוך הספר „נפלאות מהר"ל" מיניה וביה שלא מפי המהר"ל יצאו דברים אלו ולא מכתיבת יד חתנו.

לישיבה של מעלה קרוב לשנת רנ"ו. זכה לשתי שולחנות, תורה וגדולה, ומפורסם שהיו לו י"ב בנים וי"ב בנות שהשיאן לכהנים ועלו יחד לדוכן כמנין כ"ה תברכו.

רבי יצחק היה אב"ד ור"מ בניקלשברג ורב מדינת מעהרין, וגם רב בווינא ומדינת אסטרייך. אח"כ שב לפראג והיה דיין מורה שוה ופרימוס, בנו רבי נפתלי הכהן היה גם הוא רבה של ניקולשבורג ומדינת מעהרין, בפרויסטיץ, בפנסק ולבסוף בלובלין, היה פעיל וראש בועד ארבע ארצות. מהם נסתעפו גדולי ישראל מדור דור. חתנו של רבי יצחק, הוא רבי אברהם שמואל בכרך רבה של וורמייזא, סבו של ה„תות יאיר".

מוריה, שנה ארבע עשרה, גליון ג—ד (קנט—קסט), סיון תשמ"ה

לדוגמא, אבחר ראייה אחת. בספר בעמוד 32 מתואר רבי יעקב גינצבורג מק"ק פרידברג וכתב עליו, "שהיה נחשב בימיו לגאון השני של המהר"ל, והוא היה רבו של הגאון בעל תוספות יום טוב". — והנה צא וחשוב ותראה כי בזמנו של הגר"י כ"ץ עוד לא היה בעולם החבור של הגאון תוס' יו"ט!

והראיות הן אך למותר. כי כל קורא בספר, יוכח, שסגנון כתיבתו הוא סגנון הדבור היידישאי מתורגם ללשון הקדש, ולא סגנונו הנפלא של הגאון רבי יצחק ברבי שמשון כ"ץ, הנבט מהקדמתו הנהדרת לשו"ת מהר"מ מרוטנבורג. והרי הגאון בעל חות יאיר, שהיה גינו, כותב בהקדמת ספרו הנ"ל, על זקנו מהר"י כ"ץ: "והיה מופלג בצחות לשון אין דוגמתו".

ונביא לדוגמא כמה סגנונות מהספר:

היה חסר בעיר פראג דגים על ראש השנה. במלאכת ההכנה על חג הפסח. הילד נקבר על בית הקברות. שיתנו סכום כסף על הישיבה של התלמוד תורה. אז הלבשנו אותו עם הבגדים. ולא הבין מאין באתה להם התשועה. זאת היה נוסח המכתב. — כל עמוד בספר מלא משגיאות וצורות סגנון כאלה.

בעמוד 36 שבספר, שכח המחבר מוורשא, שלא הוא הכותב, אלא הגר"י כ"ץ. וכתב: "ולא נשאר איש בבית כי אם חתנו הגאון מוהר"י כ"ץ זצ"ל".

בעמוד 38 שם: "וגם שם המהר"ל עם שמות בניו וחתניו". כידוע היה למהר"ל רק בן יחיד, מוהר"ר בצלאל, ואיך יטעה בזה חתנו מהר"י כ"ץ ויכתוב בניו.

בעמוד 69, "אני חתנו הר"י כ"ץ". אם חתנו בעצמו הוא אמנם הכותב, לא יכנה עצמו הר"י כ"ץ.

בעמוד 13: "ובעבור המעשה הזאת נתפשט בעיר פראג מה דאמרי אינשי, לזלזל לזה שאינו בעל מלאכה טוב: "אתה מסוגל לתקן שעונים, כמו שמסוגל יוסילי גולם להיות נושא מים".

ועתה יאמר נא ישראל, מאימתי קורין למורה שעות בשם, "שעון"? בכל ספרי הפוסקים עד לפני מאה שנה נקרא, "מורה שעות" או "זיגער" או "אוהר". — עיין פנים מאירות ח"ב סי' קכ"ג, שו"ת כתב סופר או"ח סי' נ"ה, שו"ת שאילת יעב"ץ ח"ב ס"ג, ובלשון השו"ע סי' ש"ח ושל"ח ומשנה ברורה שם — האם המצא ימצא באחת מהנה הכינוי, "שעון" למורה השעות. וכינוי זה נתחדש ע"י חד מן המשכילים לפני כמאה שנה והייתכן שמהר"י כ"ץ כתב מלת, "שעונים" כבר בשנת ש"ן?

זאת ועוד, לפי הספר נמשכו עלילות הגולם עשר שנים משנת ש"מ עד שנת ש"ן, ובהם נעשו מאות מופתים הפלא ופלא. ואיך לא ידע מכל זה תלמידו של המהר"ל, ההסטוריון הגודע רבי דוד גאנז, אשר חי בשנים אלו בפראג, ולא כתב בספרו ההסטורי, "צמח דוד" אפילו רמז מכל זה.

והדיין רבי מאיר פערליש מפראג, ממשפחתו של המהר"ל, אשר כתב את תולדותיו בפרוטרוט ב"מגילת יוחסין" המפורסמת, כמאה שנים אחר פטירת המהר"ל, ולא הזכיר מאומה מכל מעשה הגולם. האם כה מהר שכחו במשפחה מופתים כה מופלאים. וגם לא מה, "זכוח" שניהל מהר"ל עם שלש מאות כמרים משך שלשים יום, יום עם עשרה כמרים, האם אפשר לדלג בספור תולדותיו של מהר"ל על מעללים מהוללים כאלו?

והגאון החיד"א בספרו המופלא, "שם הגדולים", אשר כעדותו, כתב את הספר בהיותו בלאזרטו בליורנו ללא ספרים, וכל רו לא אניס ליה. האם גם הוא מצא לנכון להעלים עין

מוריה, שנה ארבע עשרה, גליון ג—ד (קנט—קסט), סיון תשמ"ה

מפרשת חיינו של המהר"ל שנמשכה עשר שנים ברציפות ולא זכר שר אפילו ברמיזא, מגדול מופתיו של הגאון מוורמזא?

המסקנא היא חד משמעית, כתב יד כזה של מוהר"י כ"ץ לא היה ולא נברא, לא בספרית מיץ הקיסרית (שגם היה ספק אם היתה מעולם) ולא בשום מקום אחר בעולם ובא זה ולימד על זה שגם כתב יד הגדה של פסח לא נכתבה מעולם בידי הגאון רבי יצחק ב"ר שמשון כ"ץ אלא נלקטה בידי מאן דהוא, מספרי מהר"ל, בהוספות פירושים ביאורים והנהגות שבדה המלקט מלבו ושם בפיו ובעטו של מוהר"י כ"ץ בשם חותנו מהר"ל, ועד עצם היום הזה הוליד את קהל הלומדים והקוראים, שולל.

ג.

הבה ונראה מה הם ההנהגות והמנהגים המיוחדים שהובאו בהגדה זו בשם המהר"ל כביכול.

בגלל חשיבות הדברים, לא אביא את השינויים לפי סדר ההגדה, אלא לפי עצמת השינוי. כוס חמישי. דין כוס ה': תנו רבנן רביעי גומר עליו את ההלל, חמישי אומר עליו הלל הגדול דברי רבי טרפון ויש אומרים ה' רועי לא אחסר, כך היא גירסת כל המפרשים. רק הרשב"ם לא גרס כוס ה', רק כוס ד' גומר עליו הלל הגדול. ודבריו בטלים נגד כל המפרשים ואע"ג דלא נזכר כוס ה' במשנה, י"ל דפחות מד' לא יעשה אבל ה' יעשה ומצוה מן המובחר הוי אי עביד ליה, וכן מה דתנו רבנן הכל חייבין בד' כוסות יש לפרש שר"ל כל יושב-שולחנו אבל בכוס ה' יוצא בכוס אחד לפני ראש הבית בלבדו כמו שבארתי בדברי נגידים.

ובהמשך דבריו: וכבר אמרנו בדברי נגידים והוא הגכון שכוס ה' עיקר תקנתו היה עבור ראש הבית בלבדו בשביל הפרנסה שיושפע לו שפע פרנסה לכלכל את בני ביתו וכו' ולפיכך אני אומר שהמנהג הראוי והגכון הוא לומר נשמת אחר הלל על כוס ד' והלל הגדול יאמר על כוס ה', וא"ת א"כ מאי ברכה יהיה על כוס ה' אם יאמר נשמת אחר הלל, אומר אני כיון שאין כוס ה' קבוע למצוה של חובה רק למצות הרשות לכך לא תקנו לו ברכה וכן ראוי לנהוג, ומי שלא ירצה לעשות כוס ה' יאמר הלל ואח"כ נשמת ואח"כ הלל הגדול הכל על כוס ד', ויהיה נכלל בכוס ד' ישועת הגאולה וישועת הפרנסה כסדר בלי ערבוב, כך נ"ל ברור ונכון. עד כאן לשון „לשון לימודים" (עמ' קע"ו).

ובטקסט של ההגדה אחר הלל הגדול כתוב: אמר המו"ל, בהכתב יד שהעתיקתי ממנו הגדה זו היה כתוב כאן על הגליון בצדו בזה הלשון „נזכרתי שכבוד מרן חותני וצוק"ל זי"ע, היה מצוה תמיד לאחד מן המסובין לומר המזמור ה' רועי לא אחסר אחר הלל הגדול", — מזמור לדוד וכו'.

הנני מוכן ומזומן לקיים מצות כוס חמישי שהוא כנגד בשורת הישועה שאמר הקב"ה לישראל והבאתי אתכם אל הארץ וכו'.

ראש הבית בלבדו יקח הכוס של אליהו הנביא וישתה בהסיבה בלא ברכה ואח"כ יברך ברכה אחרונה. ע"כ מהגדת מהר"ל. (עמ' קע"ט) ⁵.

הרי לנו, שהמהר"ל, כביכול, מצוה לנהג כן, וגם תקן הנני מוכן ומזומן לכוס חמישי ועוד כ' לקיים „מצות", וכתב וקיים מצות כוס חמישי בכוסו של אליהו. וכל זה אינו בנמצא

5 סימוני העמודים של לשון למודים ודברי נגידים שבהגדת מהר"ל הם לפי מהדורת ירושלים תשל"א — לונדון תש"ך.

ב, גבורות ה' ⁶ אדרבא, כאשר מביא את הדעות בענין כוס חמישי כתב מפורש ואין אנו נוהגין בכוס ה'. (עמ' ש"ב) ⁷ ובמקום מה שכתב בלשון לימודים: „ולפיכך אני אומר שהמנהג הראוי והנכון הוא לומר נשמת אחר הלל על כוס ד' והלל הגדול יאמר על כוס ה'“, שמשמע ברור שהמהר"ל ⁸ ל' לנהוג בכוס ה', כתוב ב, גבורות ה' ⁹ כך: „וכך אני אומר, שאם רוצה לעשות כוס ה' שי"ל נשמת על כוס ד' ויאמר הלל הגדול על כוס ה' וכי וא"ת מאי ברכה יהיה על כוס ה' אם יאמר נשמת אחר הלל, אומר אני כיון שאין כוס ה' קבוע לא תקנו לו ברכה וכן ראוי לנהוג“. — ברור ש, וכן ראוי לנהג ¹⁰ לא קאי על עצם מנהג כוס ה', אלא מי שירצה לנהג בו, כן ראוי לו לנהג בסדר אמירת הלל ונשמת. באשר מיד אח"כ כתב: „ואם לא יעשה כוס ה' יאמר הלל ויחתום ביהללך ואח"כ נשמת ואח"כ הלל הגדול כך הוא ברור וכך יש לנהג אם לא יעשה כוס ה'“ הרי אין כל ראייה שמהר"ל נהג בכוס חמישי ובודאי שלא צוה לנהג כן ולא תקן לשם יחוד לכך, שלא כהמצאת יוצר הכתב-יד המוצג ככתב ידו של מהר"י כ"ץ בשם חותנו מהר"ל.

ובמקום נוסף שורבב קטע שלם, כביכול, מדברי מהר"ל, שאינו מופיע כלל בגבורות ה' ומגמתו מוכחת, לשכנע את הקורא למצות כוס חמישי, כבדרך אגב, בתוך ענין אחר. המהר"ל בספרו גבורות ה' דן במחלוקת הרי"ף והרא"ש אם לברך על כל כוס וכוס בפה"ג, או רק על כוס ראשון של קדוש ועל כוס שלישי של בהמ"ז, וכך מסיק מהר"ל (שם עמ' ר"ח): וכן הלכתא שאין לברך על כוס שני בפה"ג ולא על כוס רביעית בפה"ג כי אם אכסא דברכת המזון וכן ראוי לנהוג. עכ"ל.

והנה בלשון לימודים (עמ' ל"ו) כותב במקום שורות אלו כך:

ואף שהעולם נוהגים אחר דברי רב אלפס לברך על כל אחד ואחד מ"מ נראה לי לפסוק להלכה שאין לברך על כוס שני בפה"ג ולא על כוס רביעי בפה"ג כי אם אכסא דבהמ"ז וכן ראוי לנהוג „ובל שכן דעל כוס ה' ודאי דאין לברך בפה"ג דהא אף לטעם האלפס לא שייך בו דלא נקרא מצוה כ"א רשות, ואף שגם מצוה יש בו, מ"מ מצוה של חיוב לא הוה כמו הארבע כוסות“. (כל הקטע שבין המרכאות לא מובא בגבורות ה').

המטרה כאן ברורה, להחדיר בצבור, בשם מהר"ל, מנהג שתית כוס חמישי, ולא מפי המהר"ל יצאו הדברים, כמבואר.

והנה ב, הגדה שלמה של הרב כשר וצ"ל, בהביאו מחקר שלם בראשונים ואחרונים אודות כוס חמישי, שמח בדברי „הגדת מהר"ל“ שחידש מנהג הגאונים והראשונים בשתית כוס חמישי, ושכוון להרבה מדברי הגאונים והראשונים הנ"ל שעדיין לא היו לנגד עיניו, אך לא הרגיש ולא שיער, שלא מהר"ל ולא חתנו כתבו הגדה זו. גם מעיר שם שבענין שתי התתימות שכתב מהר"ל בהגדתו, לא נוהגין כן. ולקמן בסמוך נוכיח שמהר"ל לא כתב מעולם כדברים האלו.

חתימת ההלל, נשמת והלל הגדול.

שיטת המהר"ל המבוארת בספרו גבורות ה', היא, לגמור אמירת הלל ולחתום ביהללך, ואחר כך נשמת, ואח"כ הלל הגדול — (הודו) ולא הזכיר חתימת הברכה בישתבח שאחר

⁶ המהר"ל הו"ל בחייו, כבר בשנת שמ"ב, ספר מקיף ומפורט על הגדת פסח בשם „גבורות ה'“. ומאז עוד מהדורות בחייו, והרבה לאחר מכן. משם לוקטו דבריו בהגדות רבות במרוצת השנים.

⁷ סימוני העמודים לפי ספר גבורות ה' שבהוצאת יהדות בני ברק — תש"מ.

נשמת, וכך הם דבריו שם בעמוד ש"א: „וא"כ בין לרב יהודא בין לר' יוחנן ראוי שיהיה חותמין ביהללך כמו אחר ההלל, ולפי הנראה אם באנו לחוש לספיקא אין לו לחתום בישתבח בא"י וכו', דשמא הלכתא כרב יהודה אבל ביהללך הכל מודים כמו שפירשו התוס' ג"כ".
הרי מבואר ברור בדבריו שלא חותמים בישתבח במילים בא"י. ומה שכו' לאחר מכן שכדאי הוא כבאלפס להחזיק במנהג שנוהגים לחתום בישתבח, כונתו עד בא"י, כלומר, לחתום אחר נשמת בישתבח ולהכיר ט"ו השבחים הכלולים בו כמו שבאר טעם הדבר, עיי"ש.
וכן נראה ממה שצטטנו דבריו לעיל, איך ינהג מי שלא עושה כוס חמישי, שכתב: „יאמר הלל ויחתם ביהללך ואח"כ נשמת ואח"כ הלל הגדול".

וברור על כל פנים, שלדעת מהר"ל אין ב' התימות בברכה, אחת אחר הלל המצרי, יהללך, והשנית אחר נשמת בישתבח. ואלו בהגדת מהר"ל גומר את הלל המצרי ביהללך וחותם בברכת מלך מהולל בתשבחות, וממשיך בנשמת ומסיים בישתבח עם ברכה הבוחר בשירי זמרה וכו', כרגיל. כאן כבר אין איזה מנהג חדש בשמו של מהר"ל, אלא ממש הכשלה בברכה בשם ומלכות לבטלה!

ומכשול גורר מכשול. בהגדת מהר"ל מהדורת הניג — לונדון תשי"ד, ירושלים תשל"א, שינו מהגדת מהר"ל הג"ל המקורית (של רוזנברג) וכתבו את נוסח ישתבח עד מעולם ועד עולם אתה א-ל. ותחת הנוסח הוסיפו הערה: לפי דעת רבינו חותם: ברוך אתה ה' מלך מהולל בתשבחות, דבר חדש! יש אמנם שיטות כאלה, דעת הרא"ש בשם רשב"ם ודעת ראבי"ה סימן תקכ"ה, שלא חותמים בישתבח כרגיל אלא ב, מלך מהולל בתשבחות, אבל מהיכן לקחו לייחס שיטה זו למהר"ל?

ועוד טעות טעו המהדירים במהדורת הניג (היא מהדורת הגדת מהר"ל הנפוצה כיום בצבור), שיטת מהר"ל היא שאין מברכין ברכת בורא פרי הגפן על כוס שני ולא על כוס רביעי. ובכוס שני הביאו הברכה בנוסח ההגדה וכתבו תחתיה הערה: לפי דעת רבינו שותה בהסיבה בלא ברכה, ואלו בכוס רביעי הביאו נוסח הברכה ללא כל הערה שלדעת מהר"ל אין לברך! האם הגדת מהר"ל היא זו או תערובת של כל מיני הגדות ונוסחאות? מי שירצה לנהג בעקביות לפי שיטת מהר"ל יכשל גם כאן בברכה לבטלה!

גם נראה מוזר, שמהר"י כ"ץ העורך ומסדר מנהגי חותנו המהר"ל „שכח" להכניס מנהג כה חשוב של אמירת מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר (שהוא גאמר לדעת יש אומרים בפסחים קיח. במקום הלל הגדול) בתוך הטקסט של ההגדה ורק בשולי הגליון הוא כותב „נוכחתי". גם התארים „כבוד מרן חותני זצוק"ל זי"ע" לא מתאימים לתקופת המהר"ל והם מזכירים יותר את תקופת ומקום הדפסת ההגדה (וורשא — תרס"ה) וכמו כן גם „היה מצוה תמיד לאחד מן המסובין לומר המזמור" מרמז על „מחבר" הכת"י תקופתו ומקומו. והמלים בתוך ההגנה מוכן ומזומן בכל אחד מ„חמשת" הכוסות „כנגד בשורת הישועה" מילים זרות מדי מכדי להאמין שמפרי עטו של מהר"י כ"ץ, ומפיו של המהר"ל יצאו.

ומצאתי עוד ענין בכוס חמישי, בהם כתב בהגדת מהר"ל ובלשון למודים שם דברים שונים ממה שכתב מהר"ל בספרו גבורות ה'.

בטעם כוס חמישי, כתב שם ב, „הגני מוכן ומזומן" שיסד לפני שתית כוס חמישי, שהוא כנגד בשורת הישועה שאמר הקב"ה לישראל והבאתי אתכם אל הארץ וכו'. הטעם הזה מובא בהשגת הראב"ד על הבעל המאור, ובמהרי"ל בשם הרא"ש. ואמנם בלשון למודים (עמ' קע"ד) בדין כוס ה', משורבב קטע שלם שאינו בנמצא כלל בגבורות ה' ומובא שם טעם זה בשם הראב"ד.

אוצר החכמה
[1234567]אח"י

מוריה, שנה ארבע עשרה, גליון ג—ד (קנט—קסט), סיון תשמ"ה

ואילו בגבורות ה' מביא סמך אחר לגמרי ואינו מזכיר כלל את והבאתי אלא כך הם דבריו, בהלכות פסח בקצרה, המובא בסוף ספרו. (עמ' של"א): „ולפיכך כוס חמישי יש לומר עליו הלל הגדול שבו נותן לחם לכל בשר וגו' ויראה כי הוא נגד והייתי לכם לאלקים שנאמר אחר ד' לשונות של גאולה, כי הפרנסה הוא מן האלקים בעצמו דכתיב האלקים הרועה אותי מעודי“.

המהר"ל בספרו מבאר וחוזר ומבאר שכוס חמישי ענינו הודאה לקב"ה על הפרנסה ואין לו שייכות עם הגאולה, עד כדי כך שהוא משנה את הסדר המקובל שאומרים הודו (הלל הגדול) אחר הלל המצרי ולפני נשמת, ודוחה את הודו לאחר נשמת, (עיין מה שכתב על זה באריכות בספרו גבורות ה' עמ' ש"ב עד עמוד ש"ד) וא"כ איך יתכן שהמהר"ל בהגדתו לא הזכיר כלל טעם כוס ה' שלו, וכתב טעם אחר, ובהנני מוכן ומזומן לא הזכיר עיקר טעמו אלא טעמם של אחרים. הנה גם בזה נודיפה הגדה זו.

את"ח n1234567

ד.

ועתה לפי סדר ההגדה. עוד ענינים מהגדת מהר"ל, שאין להם עקבות בספרו של המהר"ל המקורי על ההגדה של פסח — גבורות ה'.

כל הדינים וההנהגות הנוסחאות והאמירות שבינות לקטעי נוסח ההגדה יש לחשוש כאמור שלא מפי המהר"ל נאמרו ולא מעטו של חתנו המהר"י כ"ץ. (ובכלל זה נוסח נשמת שנדפס בנוסח ספרד, וכל שכן נוסח „לשם יחוד" וכו' שנדפס בהגדת מהר"ל הוצאת הניג, לונדון — ירושלים תשל"א, שהרי כבר העיד לנו ניגו של מהר"ל הגאון בעל „חות יאיר" בספרו סימן ר"י, שנוסח לשם יחוד „חדש מקרוב בא" ושיאמין לו השואל שאין הוא מביין פירושו, ונין זה ה' בקי גדול בכל כתבי ומנהגי זקנו, כידוע למי שרגיל בכתביו. ונוסח זה אינו בנמצא אפילו בהגדת מהר"ל הראשונה שבדפוס וורשא).

ענין לבישת הקיטל: לא נזכר כלל בגבורות ה' לא המנהג אף לא הטעם.

סדר הקערה: לפי „הגדת מהר"ל" הסדר הוא כמו ברמ"א סי' תע"ג, אלא שלפי הרמ"א המצות ליד שאר הדברים, בין הכרפס והמרור, ולפי מהר"ל הנ"ל המצות תחתיהן כמנהגינו. וכל המבואר שם על רמזי הסדר הזה ושאנינו מתנגד לפי זה הנגלה והנסתר, לכל אלו אין זכר בגבורות ה'.

קטע הזוהר. התעוררות לאמירת ההגדה, אין בנמצא כלל בגבורות ה'.

בהנבחה הקערה בשעת הא לחמא — כתב הגדת מהר"ל „אחר אמירת הא לחמא לא יעמיד הקערה עם כל מה שעליה על השלחן רק יתננה לאחד מבני ביתו לסלקה מן השולחן (ורק אחר מה נשתנה כתב להחזירה) כך אמנם פסק השולחן ערוך. אך בגבורות ה' רק כתב: „ועכשיו אין נוהגין עקירת השלחן ובמקום זה עוקרין הקערה עם המצות“. ועי' בשו"ע סי' תע"ג סעיף ו' ומג"א שם סקכ"ה שכתב דעכשו אין נוהגין להסיר מן השלחן. וכ"כ שם החק יעקב. ועי' פמ"ג. והנה בלשון מהר"ל בגבורות אין הכרע מה כוונתו בעקירת הקערה אם להגבהה בלבד או לסלוק מע"ג השלחן. ואלו בהגדת מהר"ל הכריע!

ואעבור עליך ואראך מתכופסת ברמיך,

הנה היעב"ץ בסדרו מעיד שלא ראה פסוק זה בשום הגדה ואעפ"כ כ' שאביו החכם צבי נהג לאומרו, עיי"ש.

מוריה, שנה ארבע עשרה, גליון ג—ד (קנט—קסט), סיון תשמ"ה

ואמנם בגבורות ה', מבאר כל קטעי ההגדה, ובקטע זה מבאר כל חלק וחלק מהפסוקים עד ערם ועריה, ועל ואעבור אין שום פירוש. רגלים לדבר שגם בנוסח מהר"ל לא היה נאמר פסוק זה. ואלו בהגדת מהר"ל מביא את הנוסח הרגיל עם ואעבור. ועוד מביא ב', דברי נגידים" שם באור לזה, והמו"ל מצא לנכון להעיר שם משהו על עמקות הבאור, אשר לא יובן רק לחכמי הקבלה" עיי"ש.

החיד"א ב', פני דוד" מעיר על היעב"ץ שנעלם ממנו שהוא נוסח האר"י ז"ל. אבל כלם תמימי דעים שבהגדות נוסח אשכנז לא היה כתוב הפסוק ואעבר, ומניין הגיע להגדתו של מהר"ל? ⁸

בנוסח ברכת המזון בברכה ראשונה ברכת הזן חותם בהגדת מהר"ל בפסוק כאמור פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. וידוע מה שכתב הב"י סי' קפ"ז בשם הכל בו: „יש אומרים שאין לומר בה כאמור פותח את ידך רק חותמין בא"י הזן את הכל בלי שום פסוק וטעמא דמסתבר הוא כי איך נביא פסוק שאמרו דוד לדברי משה רבנו ע"ה עכ"ל", ואף שדחה הב"י שאין בטענה זו הכרח, הרמ"א כ' בדרכי משה שהמנהג כדבריו. וכן אינו בסדורי אשכנז ^{הישנים ולא בסדור הגריעב"ץ.}

והנה המהר"ל ב', נתיבות עולם", בביאורו לברכת המזון מבאר כל פרט מברכה ראשונה עד ומכין מזון לכל בריותיו, אח"כ מבאר את החתימה הזן את הכל, ולא מזכיר כלל פסוק פותח את ידך. ואף כי אין כאן ראיה חותכת מכל מקום יש כאן נדבך נוסף לפקפק אם נוסח זה מפי מהר"ל יצא.

ואם תאמר אולי רק פסוק זה שורבב ע"י המו"ל, ולא בדוקא נקט, הרי שוברו בצדו, שכן בסוף ברכת המזון, מסיים הנוסח בעשה שלום במרומיו וכו' ואמרו אמן. והעיר המו"ל, שבהגדת מהר"ל לא נמצאו הפסוקים שאנו רגילים להוסיף: יראו ונער הייתי, והטעים זאת שסיום בהמ"ז — לדעת מהר"ל — הוא כסיום תפלת שמונה עשרה. הרי עכ"פ עדות המו"ל בפירוש שכל הנוסח הכתוב הוא מכת"י חתן המהר"ל וכמו שהמגרעת מכוונת כך גם התוספת. ואגב, הסיום של הפסוקים הנ"ל כבר ישנם במחזור ויטרי באבודרהם ובסדורי אשכנז וספרד הקדומים. וראה זה פלא, מה שבכל סדורי אשכנז לא מובא, ומפורש בדרכי משה להשמיט — מביא המהר"ל בנוסחתו, ואלו מה שבכל סדורי אשכנז וספרד מובא לאמרו משמיט המהר"ל מנוסחתו, וזאת ללא כל רמז של הסבר, בו בומן שהוא מאריך בספרו „נתיבות עולם" בביאור כל נוסח ברכת המזון! האין נה תמוה?

הלל — נרצה.

בהגדת מהר"ל בדברי נגידים מביא באור שלם לחבר שני סימנים אלו יחד נגד שאר מפרשי ההגדה שפירשו בזה ב' סימנים נפרדים. ויש רק לציין שאין זכר לכל זה בספרו של מהר"ל גבורות ה', ובכלל אינו דן בענין הסימנים האלו.

במנהג פתיחת הרלת כתב בדברי נגידים שוב טעם חדש, לא כמו שפירשו המפרשים,

8 בסיום המאמר, בא לפני תצלום מכתב יד (אוקספורד בודל. 922) כתבים ופסקים של נכד המהר"ל רבי נפתלי ב"ר יצחק כ"ץ (בנו של מהר"י כ"ץ „בעל" כת"י ה„הגדה" וה„גפלאות") ובחלק על מסכת פסחים מביא נוסח הגדה בכתב ידו ללא פסוק ואעבור. גם צרף לכת"י הגדת פסח מודפסת, בלא פסוק ואעבור. ובענין כוס חמישי, מביא את השיטות השונות בלא להזכיר הנהגת או הכרעת זקנו המהר"ל, למרות שהוא מצטט ממנו הרבה בכתב יד הנ"ל.

שהוא להודיע שהלילה ליל שימורים, וגם כאן צריך לציין, שלא מובא כל ענין פתיחת הדלת ובוודאי לא באורים לענין זה, בספר גבורות ה'.

וכמו כן מזיגת כוסו של אליהו. ואשר כתב בהגדת מהר"ל להציגו באמצע ולעטרו בשאר כוסות ובעל הבית ישתה אותו לבסוף הלל הגדול לצאת בו ידי מצות כוס חמישי, כל זה אינו מובא כלל בספרו של מהר"ל — גבורות ה'.

גם יש להעיר, שאפילו הפוסקים שהזכירו ענין כוס ה', לא כתב מי מהם שהכונה לכוסו של אליהו, ובעל הגדת מהר"ל בדברי נגידים כתב בעצמו שענין כוס' ה', הוא ענין של פרנסה, ואשר לכן אומרים עליו הלל הגדול — הודו, כיון שבסופו מסיים נותן לחם לכל בשר, ולכן לדעת יש אומרים בגמרא אומרים עליו מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר, וא"כ איפוא מה השייכות של כוסו של אליהו לכוס חמישי.

עוד יש להוסיף שבעל החיבור הנפלא, "ויגד משה" על הנהגות ליל הסדר, שחקר הרבה במנהגי ליל הסדר, כותב על מנהג כוסו של אליהו: „הנה בשולחן ערוך לא הוזכר כלל כוסו של אליהו, אלא בתקיעת סוף סימן ת"פ כתב: „נוהגין באלו מדינות למזוג כוס אחד יותר מהמסובין וקורין אותו כוסו של אליהו הנביא" ואחריו העתיקוהו כל האחרונים.

והנה ה"ח, חק יעקב" חי למעלה ממאה שנה אחר המהר"ל ולפניו לא נזכר מנהג זה כלל, ע"כ יש שוב לפקפק אם אמנם כתב מהר"ל כה בהרחבה ענין כוסו של אליהו, מה גם שאין זכר לו בספרו גבורות ה'.

בדברי נגידים בקטע שפוך חמתך, יש הוספות רבות שלא מופיעות בקטע שפוך חמתך שבספר גבורות ה'.

בפירושי קטעי ההלל, יש השמטות של קטעים שלמים מהמבואר בגבורות ה', בקטע השמים שמים לה' וכן בקטע לא המתים יהללו י"ה, יש דברים שלא מובאים כלל בספר גבורות ה', על מינים וכופרים ויורדי דומה, עיי"ש. גם יש להעיר שהקטעים הנ"ל, וגם בשאר קטעים שלא מופיעים בספר גבורות ה', יש הערות המו"ל מתחת הכתוב ב„דברי נגידים“.

אח"ח 1234567

ה.

ספרים נוספים אשר הוציא המו"ל של נפלאות מהר"ל לאור מכת"י שהיו בספריה הקיסרית או הספריה הגדולה במיץ.

חכמת מהר"ל

ויכוח שה' למהר"ל עם שלש מאות כמרים, ואשר לפי מה שכתב המהר"י כ"ץ, כביכול, בקש מהר"ל להתוכח כל יום עם עשרה כמרים משך שלשים יום, באשר אין באפשרותו לעמוד בוויכוח בפני שלש מאות כמרים פנים בפנים בבת אחת, וכן שאמרו כל יום באשמורת הבקר בכל הבתי כנסיות בפראג משך שלשים יום, כל ספר תהילים ועוד כהנה.

כבר העיר על זה מר עובדיה ז"ל בחיבורו הגדול „הארי שבחכמי פראג" שנשתרבבה כאן טעות למו"ל (גם הוא כמובן מפקפק אם כותב ספורי מעשיות אלו הוא אמנם הגאון מהר"י כ"ץ) בין מהר"ל לידן, רבי ליווא מפראג, לבין רבי יום טוב ליפמן מילהוין, שגם לו קראו מהר"ל מפראג או מהר"ל נצחון, על שם ספרו „נצחון" שבו הוא מביא גם את וויכוחיו עם מומרים ונוצרים, כמאה שנה לפני מהר"ל לידן. הוא גם מצא בספר נוצרי מאותה תקופה,

מוריה, שנה ארבע עשרה, גליון ג—ד (קנט—קסט), סיון תשמ"ה

ויכוח בין יהודים לנוצרים עם הכומר סילוועסטער, הוא הכומר אשר שמו נזכר ב„הכמת מהר"ל" ו„נפלאות מהר"ל". וכנראה זה לקוח משם.

ספר חשן המשפט

גם הוא מכתב יד שנמצא, כביכול, באוצר הספרים הקיסרי בעיר מיץ, אלא שהפעם לא נבחר משום מה, המהר"י כ"ץ למספר הספור וכותב הכת"י, אלא „הגאון הגדול והחכם החוקר הנפלא וכו', מהר"ר מנוח מענדיל ז"ל".

המור"ל מוסיף: „שם עירו לא נזכר רק שם ארצו נזכר שהיא ארץ צרפת, ולדידי נראה מן חכמתו וחקירותיו שהוא בעל המחבר של הספר „הכמת מנוח" שנדפסו חידושי על הש"ס בדפוס ווילנא, ומקור מוצאו של הכתב יד „כלי המקדש" הוא מן אוצר הספרים הקיסרי דעיר הבירה מיץ בארץ לוטרינגן, ושם נזכרים כל כלי המקדש שנשארו לאחר החורבן. והולך וחושב שם הרבה כלי המקדש שנגנזו ע"י הכהנים והרבה מהם שנשדדו ונבזזו ע"י השונאים שחרבו בית מקדשינו — וכאשר מזכיר שם ענין חשן המשפט מביא מעשה פלא הזה כמו שסיפר הגאון הגדול מהר"ל מפראג זצ"ל בעצמו לפני עם ועדה". ומביא שם שהמהר"ל הקדוש ציונה לכתוב מעשה פלא זה בספר לדורות למען ידעו ישראל וכו'.

תוכן הספור שהמהר"ל, כביכול חלם שנגנבו י"ב אבני החשן מאוצר גנוי ממלכת בריטניא, הנקרא „בעלמאר סטריטסקי מוזיאום" ואיך שהמהר"ל נסע לאנגליה בעקבות חלומו, גילה את הגנב והביאו להשיב הגניבה למקומה, בתוספת חלק שני לקוח מספרו של הסופר האנגלי קאנאן דויל המספר איך שהאבנים נמצאו ונקבעו חזרה למקומם בחשן, מבלי לדעת איך ולמה החזירם הגנב, ואשר זאת מגלה הכתב יד הנ"ל שהוא בעטיו של המהר"ל. כל מעשה ההבלים הילדותי הזה, שנקשר לשמו של מהר"ל נכתב ע"י אחד מגאוני פראג מאותה תקופה, הגאון רבי מנוח מענדיל, ששמע זאת מהמהר"ל שספר זאת בתשעה באב שנת ש"ן.

יש אגב להעיר שהגאון הנ"ל לא נקרא רבי מנוח מענדיל אלא רבי מנוח הענדיל. הקורא ישפט בעצמו אם אין כאן עדות ברורה שכל עסק כתבי היד שבספריה הקיסרית במיץ, לא היה ולא נברא, ואשר אך ליצנות היא לקשר מעשיות כאלו בגאון עולם המהר"ל, ובכתב ידם של גדולי ישראל כמו רבי יצחק ב"ר שמשון הכהן חתנו, ורבי מנוח הענדיל, שעיסוקם הי' בלמוד תורה לשמה ויגיעת באורה ולא בכתיבת ספורי בדים.

גורל העשירות

בשנת תרס"ד, יצא לאור בוורשא ספר „גורל העשירות" המיוחס לרב צמח בר מר רב אחאי גאון זללה"ה. תוכן הספר, דרכים שונות להפיל גורלות, אשר יענו לכל מיני ספיקות של אדם, המפורטים גם הם שם.

בשער הספר כתוב: גורל העשירות וכו'. הנמצא כתב יד בביבליאטיקא הקיסרי דק"ק מיץ הבירה והגיע ליד כב' אדוני אבי מורי הרה"ג המפורסם וכו' מוה"ר יהודה יודל ראזנברג שליט"א מק"ק וורשא אשר הוסיף עליו דבר הלכה בפלפול ועיון עמוק אם מותר לשאל בגורל או לסמוך עצמו על איזה סימן אחר או לא. הוצאתיו לאור פעם ראשונה בעזה"ת עם איזה הערות ממני אני הצעיר מאיר יהושע ראזנברג בנו של הרה"ג הנ"ל.

מוריה, שנה ארבע עשרה, גליון ג—ד (קנט—קסט), סיון תשמ"ה

ומעבר לעמוד השער מכתבו של שארפשטיין אודות הכת"י, וז"ל:

לכבוד ידידי יקירי אהוב נפשי ה"ה הרה"ג אוצר בלום החכם המפואר וכו', כש"ת מוה"ר יהודה יודל ראזענברג שליט"א.

הנני בזה למלאות רצון כ"ת וכו', לשלח אליו העתקות מכתבי יד הישנים אשר מוצאם מבית עקד הקיסרי דק"ק מיץ הבירה. וכעת אני שולח לכ"ת העתקת קונטרס גורל העשירות המיוחס לרב צמח גאון בר מר רב אחאי ז"ל והוא כת"י מבין הגאון הזה שלא נדפס עוד מעולם. וגם אני שולח לכ"ת קונטרס עקרי האמונה להקראים והוא כתוב לשון ערבית ולא נודע לי מתבררו. וגם שולח אני לכ"ת קונטרס ציורי עמידת העשר ספירות מן הה' פרצופים המיוחס להר"מ פאפראש צוק"ל וכו'.

מאת ידידו המוקירו והדו"ש תמיד בלונ"ח

חיים שארפשטיין.

זוהי איפוא הסנונית הראשונה, שיצאה לאור מאוגדת כתבי היד שבספריית הקיסר במיץ. מענינים א"כ כמה עובדות וצינונים.

בהופעת הבכורה של כתבי יד מיץ, לא הוציא המו"ל עצמו את הספר, כפי שמתבקש בהוצאת כת"י מענינים כאלו, אלא עשה זאת על ידי בנו, אשר היה אז צעיר לימים בסביבות גיל העשרים. (האב רבי יודל נולד בתר"ך) יש כאן איזה רמז, שהספר הזה נבחר להיות שפן הנסיונות של כתבי יד מיץ.

במכתבו של חיים שארפשטיין לא נזכר כלל שהוא ש"ב של ר' יודל, אלא כמה פעמים כותב רק ידידי וכו', ולא ש"ב, ואלו שנה לאחר מכאן בשנת תרס"ה הוא כבר שאר בשרו, כמו שמופיע בהגדת המהר"ל ובנפלאות מהר"ל, כיצד נעשה אדם תוך שנה שאר בשרו של חברו? מחותנו עוד ניתן להבין, אבל שאר בשרו מתרס"ד לתרס"ה, אתמהא!

בעמוד השער כמו במכתב, נחשב הספר למיוחס לרב צמח בר מר רב אחאי גאון, מיוחס פירושו שאין כאן ודאות שהכת"י אמנם מזוהה עם המחבר רק מקובל כך — מיוחס לו. ואלו בספר הנ"ל, בעמוד 13, מובא מבוא מאת רב חסדאי בר מר רב צמח גאון, בו כותב רבי חסדאי מפורש שהוא כותב את הספר בהרמנת כבוד אביו רב צמח בר מר רב אחאי גאון. וכותב שאביו קבל הלוחות של הגורל בלשון ערבית ובלשון פרסית אשר נוסדו על ידי בעלי הקבלה חכמי הערב, ואביו העתיק הלוחות ללשון הקודש וקבע להם שבעה כללים וכו'. ובסוף המבוא כותב שאביו קרא לספר בשם „גורל העשירות". וא"כ מדוע הספר רק „מיוחס" לרבי צמח. הלא עדות מפורשת יש כאן מכותב הכתב יד שהוא מאביו. משונה!

מאימתי הספריה הקיסרית הגדולה היא בק"ק (קהלת קודש) מיץ האם היתה יד ישראל תקיפה על הגויים אז, והספריה תחת שלטון הקהילה, אולי היתה הספריה, אם בכלל, בעיר הבירה מיץ, אבל לא בק"ק מיץ.

בספר „נפלאות מהר"ל" הנ"ל, כותב חיים שארפשטיין לשארו הרב ראזנברג, ומעיד כמאה עדים שמכר לו העתקת הספור על בריאת הגולם וכו' מכתב יד קודשו של חתנא דבי נשיאה המהר"ל תוך הדברים, הוא מגלה, שיש בידו כתב יד גדול מן המהר"ל על מעלת קדושת השבת ונקרא בשם „גדולת ישראל", מחזיק יותר מן מאה דפים וכו', את החפץ בקניית הכת"י מפנה הוא אל הרב ראזנברג. ובכן היתה אפשרות לפרסם ולהו"ל את כתב ידו של

מוריה, שנה ארבע עשרה, גליון ג—ד (קנט—קסט), סיון תשמ"ה

מהר"ל על שבת קודש, ותחת זה מבכר רב ומו"צ בישראל להו"ל ספורי מעשיות על הגולם ועל אבני החושן ועל עקרי אמונת הקראים ועל הטלת גורלות ?⁹.

המהר"ל אמנם מספר בהקדמת ספרו גבורת ה', שיש לו כתב יד על השבת בשם ספר הגדולה, אך לפי האמור קשה להאמין שכת"י זה אמנם היה בידי שארפשטיין הנזכר. בגבורות ה' במהדורת הניג — לונדון תשי"ד, אמנם מתאווים המו"ל, לחשוף את מקומו של הכתב יד הנ"ל שהיה ביד שארפשטיין, לפי כל האמור, חבל על המאמץ.

לסיכום:

⁹ ח"ה 1234567

אין מטרת מאמרי לפסול את הגדת המהר"ל, רוב הקטעים אמנם לוקטו מספרו גבורות ה', מטרת דברי היא לסתור ולערער את המקובל עד היום שרבי יצחק ב"ר שמשון כ"ץ חתן המהר"ל הוא המלקט והוא האחראי לנוסח ההגדה ולמנהגים ולחידושים שונים המובאים בה. וכבר ציינתי חלק ניכר מן הדברים האמורים אשר אינם מופיעים בספרו של מהר"ל על הגדת פסח — גבורות ה'. וכדאי שהמשתמש בהגדה ידע לפקפק אם אמנם מקור הדברים מהמהר"ל.

גם הנני מצטרף למערערים שקדמוני על אמתת ספורי נפלאות המהר"ל שבספרים הנזכרים ומילא על כל הספורים והספרים שמקורם באותה ספריה קיסרית במיץ שאולי כלל לא היתה ולא נבראה.

בשולי הדברים: בשיחתי עם הרב שמואל אשכנזי שליט"א ממחלקת הביבליוגרפיה שליד הספריה הלאומית בירושלים, עורך ה,הגדה שלמה של הרב כשר ז"ל, אמר לי כי גם הוא עמד על העובדה שההגדה וכל השאר אינם מכתב ידו של מהר"ל כ"ץ, ושהעיר לרב כשר על הדבר, להמנע מלהביא ראיות משם, גם עודדני והמריצני לכתיבת המאמר ופרסום הדברים. יישר כוחו.

¹⁰ אוצר החכמה

9 ביאוגרפיה על הרב רוזנברג ז"ל בספר ראדום עמ' 116. ספרים נוספים נודעים מהמו"ל הרב רוזנברג: ספורי אליהו הנביא — וורשא תרע"א; רפאל המלאך — פיעטרקוב תרצ"א (סגולות וקמיעות); תפארת מהר"ל משפאלי תולדותיו ונפלאותיו — לודז' תרע"ד; דברי הימים אשר לשלמה — סיפורים על שלמה המלך ומלכת שבא, פיעטרקוב תרע"ד; נפלאות הזהר, מעשיות מן הזהר — מונטריאול תרפ"ז. ועוד ספרים בהלכה וחידושים על הש"ס ועל הזהר.